

هو العليم

کیفیت نزول مقدرات در شب‌های قدر
بیاناتی پیرامون سوۀ مبارکۀ قدر

مبانی اخلاق - مجلس دهم

بیانات

علامه حاج سید محمدحسین حسینی طهرانی
قدّس الله سرّه

طهران، مسجد قائم روز ۲۳ رمضان المبارک
۱۳۹۸ هجری قمری

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى أَشْرَفِ السُّفَرَاءِ الْمُكْرَمِينَ
 خَاتَمِ الْأَنْبِيَاءِ وَ الْمُرْسَلِينَ، حَبِيبِ إِلَهِ الْعَالَمِينَ
 أَبِي الْقَاسِمِ مُحَمَّدٍ وَ عَلَى آلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ
 وَ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى أَعْدَائِهِمْ أَجْمَعِينَ مِنَ الْآنَ إِلَى يَوْمِ
 الدِّينِ

فضیلت قرائت سوره قدر

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ
 الْقَدْرِ * وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ * لَيْلَةُ الْقَدْرِ
 خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ * تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ
 فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِّنْ كُلِّ أَمْرٍ * سَلَامٌ هِيَ حَتَّى
 مَطْلَعِ الْفَجْرِ﴾¹

در روایات داریم:

کسی که سوره قدر را بلند بخواند، مانند کسی
 است که شمشیر به دست گرفته است و در راه
 خدا جهاراً جهاد می‌کند؛ و اگر سوره قدر را
 آهسته بخواند، مانند کسی است که در راه خدا
 در خون خود [غلطیده و] شهید شده است.²
 کنایه از اینکه بلند خواندن و
 آهسته خواندن سوره قدر، در هر دو حال
 دارای فضیلت است.

نزول دفعی قرآن در شب قدر بر قلب پیامبر

در عالم مثال

﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾؛ «ما قرآن را در شب
 قدر نازل کردیم.»
 ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ﴾: ضمیر «ه» به قرآن
 بر می‌گردد، چون مرجعش روشن و معلوم

¹ سوره قدر (۹۷).

² الکافی، ج ۲، ص ۶۲۱.

است: ما قرآن را در شب قدر نازل کردیم. البتّه تمام قرآن در شب قدر بر قلب مبارک پیغمبر نازل شده است و بعداً مرتّباً و مفصّلاً در مدّت بیست و سه سال تدریجاً نازل شده است. آن قرآنی که در شب قدر نازل شده است، قرآنی است که از مقام حقیقت خود بر قلب پیغمبر نازل شده است؛ و آن قرآنی که تدریجاً نازل شده است، قرآنی است که از قلب پیغمبر به مقام عالم صورت - که او را ملکوت اسفل و عالم مثال می‌گویند - توسط جبرائیل امین به تدریج نازل شده است و پیغمبر اکرم مأمور به ابلاغ آن بودند.¹

﴿وَقُرْءَانًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْتَبٍ﴾²؛ «قرآن را ما تگه‌تگه و جدا جدا بر تو قرائت کردیم تا اینکه با تأمل و تأنی، آیات آن را بر مردم قرائت کنی.»

بنابراین دو نزول از قرآن داریم: یک نزول دفعی و یک نزول تدریجی. نزول دفعی از عالم حقیقت و ملکوت اعلیٰ، به قلب پیغمبر است؛ و نزول تدریجی از قلب پیغمبر به عالم ملکوت اسفل می‌باشد، که آن را عالم صورت می‌گویند.

در اینجا مقصود همان قرآن محکم است که بر قلب پیغمبر نازل شده است؛ چون می‌فرماید: ﴿ما قرآن را در شب قدر نازل کردیم﴾ در یک شب، تمام قرآن بر پیغمبر نازل شد؛ چون می‌گوید:

﴿حَمَّ * وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ * إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُبْرَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ * فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ﴾³؛ «قسم به کتاب مبین * ما این کتاب مبین را در شب مبارکی فرستادیم.» ظاهر

¹ جهت اطلاع بیشتر پیرامون نزول دفعی و تدریجی قرآن و فرق بین آن دو، رجوع شود به نور ملکوت قرآن، ج ۳، ص ۳۴۳ - ۳۴۶ و انوار الملکوت، ج ۲، ص ۱۹ - ۲۲.

² سوره اسراء (۱۷) آیه ۱۰۶.

³ سوره دخان (۴۴) آیات ۱ - ۴.

این است که همه کتاب را فرستادیم، نه بعضی از کتاب را؛ چون به همه کتاب قسم خورده است:

﴿وَٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُبِينِ﴾؛ «قسم به کتاب مبین * ما این کتاب مبین را در شب مبارکی نازل کردیم.»
و کتاب مبین قرآن است؛ پس همه قرآن در شب قدر نازل شده است.

بعضی از مفسرین اهل تسنن گفته‌اند:

مراد این است که ابتدای نزول قرآن در شب قدر بوده است و بعداً به تدریج بقیه قرآن نازل شده است.¹

ولی خلاف ظهور این آیات مبارکات است.²

﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ ٱلْقَدْرِ﴾؛ «ما قرآن را در شب قدر فرستادیم.»

تشخص و تعیین مقدرات عالم در شب قدر

شب قدر: یعنی شب تقدیر، آن شبی که تقدیرات بشر معین می‌شود، که در آن آیه مبارکه می‌گوید:

﴿فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ﴾؛ «هر امری که در عالم باید صورت بگیرد، در آن شب مشخص می‌شود و جدا می‌شود و مفصل می‌شود و معین می‌شود.»

امر حکیم: همان مقدراتی است که برای بشر معین و مشخص می‌شود. برای توضیح این معنا یک مقدمه مختصر عرض می‌کنیم، و آن مقدمه این است:

مراتب عالم وجود

این عالم طبیعت که ما در آن زندگی می‌کنیم، هر چه در او به وقوع بپیوندد، دارای

¹ فخرالدین رازی در تفسیر الرّازی، ج ۳۲، ص ۲۷؛ و جلال‌الدین سیوطی در الإیتقان فی علوم القرآن، ج ۱، ص ۱۵۸ این قول را به شعبی (عامر بن شراحیل - متوفی ۱۰۹ هـ. ق) که از مفسران اهل تسنن و بزرگترین اساتید ابوحنیفه می‌باشد، نسبت داده‌اند.

² جهت اطلاع بیشتر پیرامون اشکالات وارد بر این نظریه رجوع شود به المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۲، ص ۲۰.

تشخّص و تعین است. چیز مبهم در اینجا ممکن نیست واقع شود؛ گرچه ممکن است که انسان علم به آن نداشته باشد و از نقطه نظر ادراک ابهام داشته باشد، ولی در واقعیتش ابهام نیست. بارانی که از آسمان می‌آید، برای ما مبهم است که چند قطره است و نمی‌دانیم؛ اما واقعیتش ابهام ندارد و بالأخره در عالم کون، قطراتش مشخّص است. بادهایی که می‌آید سرعتش برای ما ابهام دارد؛ ولی در عالم کون ابهام ندارد. هر چیزی که در خارج محقّق بشود، با تعین و تشخّص، ملازمه دارد.

عالم دیگری داریم که آن عالم از این عالم بالاتر است و آن عالم، عالم صورت است و در آنجا این تشخّص و تعینی که مشاهده می‌شود نیست. من باب مثال، اسم رفیق شما حسن‌آقا است و از اوّل مجلس تا آخر مجلس پیش شما نشسته است، و هیچ‌وقت جای حسن‌آقا، حسین‌آقا نیست و وجود حسن‌آقا به حسین‌آقا تبدیل نمی‌شود و حسن‌آقا بزرگ و کوچک نمی‌شود، و تشخّص خودش را حفظ می‌کند. اما شما خواب می‌بینید که با حسن‌آقا دارید صحبت می‌کنید و مطالبی می‌گویید، یک‌مرتبه حسن‌آقا، حسین‌آقا می‌شود؛ یا دارید با حسین‌آقا صحبت می‌کنید، یک‌مرتبه حسین‌آقا بزرگ می‌شود؛ یا دارید صحبت می‌کنید، یک‌مرتبه تبدیل به یک بچه کوچک می‌شود و آن بچه کوچک تبدیل به مرغی می‌شود و آن مرغ تبدیل به یک انسان می‌شود. ما چقدر از این خواب‌ها دیده‌ایم؛ *إلی ما شاء الله!* شما خواب تعریف می‌کنید: آقا من خواب دیدم که مثلاً در فلان‌جا دارم می‌روم و با امام علیه السّلام صحبت می‌کنم، و آن امام حضرت امیرالمؤمنین علیه السّلام بودند، ولی در عالم خواب یک‌مرتبه مثل اینکه حضرت امام حسن بودند؛ ولی در عالم

خارج، امیرالمؤمنین هیچوقت قالب خارجی خود را به حضرت امام حسن تبدیل نمی‌کند، ولیکن در عالم خواب و عالم صورت ممکن است. یعنی یک عالم حقیقی است و شما در این عالم که با آن حقیقت مواجه می‌شوید، بعضی از اوقات آن حقیقت به صورت امیرالمؤمنین صورت می‌گیرد، بعضی از اوقات به صورت حضرت امام حسن، بعضی از اوقات به صورت حضرت سیدالشهداء، و بعضی اوقات آن حقیقت به صورت انسان است، بعضی اوقات به صورت انسان دیگر است، بعضی اوقات به صورت مرغ در می‌آید، بعضی اوقات به صورت موجود دیگری در می‌آید؛ لذا تشخص در آن عالم نسبت به این عالم کمتر است. در این عالم هرچه که پیدا بشود، ملازم با تشخص است؛ ولیکن تشخص در عالم صورت و عالم مثال این‌طور نیست.

از این بالاتر برویم، در ملکوت اعلیٰ اصلاً صورت نیست، عالم ملکوت اعلیٰ صورت ندارد و آنجا حقیقتی خارج از صورت است. من باب‌مثال، شما شجاعت، عفت و محبت را در خود حس می‌کنید، ولیکن این صفات شما صورت ندارد، زرد نیست، سرخ نیست، بوی خوش ندارد، طعم شیرین ندارد. مثلاً شما نمی‌گویید: شجاعت من شیرین است، اما شجاعت رفیق من ترش است! محبت من زرد است، اما محبت رفیق من سرخ است! از این حرف‌ها نمی‌زنید؛ زیرا که محبت دارای کیف نیست تا اینکه این کیفیات مختلف را به خودش بگیرد، آنجا معنا است و بس!

هر موجودی در این عالم، یک حقیقت ملکوتی دارد و ملکوت هم دو درجه دارد: یک ملکوت اسفل و یک ملکوت اعلیٰ. انسانی که در آنجا هست، یک صورت مثالی

دارد و یک صورت ملکوت اعلیٰ که صورت عقلی او است. موجوداتی که در این خارج، لباس تحقق می‌پوشند، از آن حقیقت به ملکوت اسفل نزول می‌کنند و از آنجا به اینجا. کارهایی که انسان در مدت یک سال می‌کند و مقدراتی که برای انسان از فقر و غنا و از مرض و صحت و از موت و حیات و از علم و جهل و سایر چیزها در خارج، لباس تعیین می‌پوشد، قبل از این، متعین نیست و بدون تعیین است.

ثبوت حقیقت اشیاء و امور در لوح محفوظ،

قبل از تشخص و تحقق خارجی

﴿مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾^۱

﴿مُصِيبَةٌ﴾: یعنی آنچه به انسان إصابت می‌کند.

«هرچه به شما برسد، هرچه که باشد، قبل از اینکه به شما اصابت کند، حقیقت آن مصیبت در نزد ما، در کتاب، در لوح محفوظ، در عالم محو و اثبات و در آن عالمین است.» ﴿مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا﴾؛ بَرء: یعنی تراشیدن؛^۲ بَرءُ القلم: وقتی خطاط قلم نی را بر می‌دارد که بتراشد، قبل از اینکه بتراشد و مشخص کند، این قلم قابلیت دارد به هر شکلی تراشیده بشود: قلم درشت بشود، ریز بشود، فاق داشته باشد، فاق نداشته باشد، خطاط قدری پشتش را بگیرد، نگیرد، میدانش بلند باشد، کوتاه باشد، وقتی می‌خواهد قط بزند، چپ قط بزند یا راست، اینها دیگر خصوصیات است که قلم‌تراش‌ها و خطاط‌ها می‌دانند. وقتی انسان این قلم

^۱ سوره حدید (۵۷) آیه ۲۲.

^۲ المحيط فی اللغة، ج ۱۰، ص ۲۷۳؛ لسان العرب، ج ۱۴، ص ۷۰.

را نتراشیده است، این قلم قابلیت هر گونه تراشی دارد؛ ولی وقتی تراشید و مشخص شد و کنار گذاشت، دیگر قابلیت طور دیگر شدن را ندارد. هرچه واقع بشود، ﴿مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهُ﴾، «قبل از اینکه ما بتراشیم و قالب‌گیری کنیم و مشخص کنیم» حقیقتش در نزد ما است و در کتاب است، بعد ما او را بَرِّی می‌کنیم و می‌تراشیم و مشخص می‌کنیم و دست شما می‌دهیم.

یا از بَرِّی القَداء است. قدا: به معنای آن تیری است که در چلّه کمان می‌گذارند و به طرف دشمن پرتاب می‌کنند. سَرِ این تیر که از اوّل تراشیده نیست، آن را می‌تراشند و بعداً در نوک آن پیکانی قرار می‌دهند یا نمی‌دهند. این تراشیدن سَرِ تیر به این کیفیت مخصوص را بَرِّی یا بَرِّء می‌گویند، که همزه تبدیل به یاء می‌شود و بَرِّی هم می‌گویند؛ مثل بایع و بائع که هر دو درست است.

﴿مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّن قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهُ﴾؛

«هرچه در نفس‌های شما و در روی زمین به شما برسد، حقیقت آن قبل از اینکه آن را مشخص و معین کنیم و قالب بزنیم و در خارج محققش کنیم، پیش ما است.»

﴿لَكَيْلًا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا ءَاتَكُمْ﴾؛^۱ «(تا بدانید که هرچه هست راجع به

ما است و) زیاد تأسّف نخورید بر آنچه از دست شما رفته است و زیاد خوشحال نشوید از آنچه به دست شما خواهد آمد.» زیرا ربط و استنادی به شما ندارد؛ قبل از اینکه به شما برسد، مشخصات و معینات و محدّداتش پیش ما تمام شده است؛ به شما چه مربوط است؟! ما چیزی را مقدر می‌کنیم و می‌فرستیم، و به

^۱ سوره حدید (۵۷) آیه ۲۳.

شما ضرری یا منفعتی می‌رسد.

تغییر و تبدل مقدرات در عالم مثال

مقدرات انسان یک زمینه دارد؛ حقیقت این مقدر از عالم ملکوت اعلیٰ که صورت ندارد، به عالمی که دارای صورت است می‌آید و آن عالمی هم که دارای صورت است، جهات ابهام دارد و عوض می‌شود؛ مثلاً آقای زید تبدیل به آقای عمرو می‌شود، انسان با آقای عمرو دارد صحبت می‌کند، یک‌مرتبه می‌بیند تبدیل به کرسی شد، آن کرسی تبدیل به میوه شد! این قضایا خیلی عجیب است! چیزی برای انسان مقدر می‌شود و بعد می‌بینیم مقدرات عوض شد! عجب، تقدیر انسان این بود، چگونه آن شد؟! چگونه انسان در عالم خواب دارد با زید صحبت می‌کند، یک‌مرتبه می‌بیند زید تبدیل به عمرو شد؛ روی زمین دارد حرکت می‌کند، یک‌مرتبه می‌بیند با ماشین دارد حرکت می‌کند، بدون اینکه از زمین پا در ماشین گذاشته باشد؛ ماشین همین‌طور دارد می‌رود، یک‌مرتبه می‌بیند ماشین کشتی است، می‌گوید: آقا نفهمیدم، یک‌مرتبه دیدم ماشین کشتی شد، ولی من کشتی سوار نشده بودم! باز کشتی دارد می‌رود، یک‌مرتبه می‌بیند کشتی روی هوا دارد می‌رود؛ در خارج کشتی در آب راه می‌رود، اما در آن عالم کشتی می‌تواند روی هوا هم راه برود. اینها تغییرات و تبدلاتی در تقدیر است و همه هم درست است، طابق النعل بالنعل؛ و براهین فلسفی هم بر کیفیت عالم مثال و کیفیت تحقیقات آن قائم است.

این موجوداتی که در این عالم هستند، یک اصلی دارند، اصلش از عالم معنا به ملکوت نزول می‌کند، و از ملکوت به همین ملکوت اسفل و عالم صورت که از تشخص و تعین

جدا است، نزول می‌کند، و از آنها پایین‌تر می‌آید و یک تشخّصی پیدا می‌کند که آن را آسمان دنیا می‌گویند؛ یعنی آن ملکوتی که از همه ملکوت‌ها پایین‌تر است و پایین‌تر از او دیگر تشخّصی نیست. اگر بخواهد از آن هم پایین‌تر بیاید، همین موجودات خارجی می‌شود؛ لذا در بعضی از روایات داریم:

کیفیت تشخّص و تعین مقدرات در شب‌های قدر

شب قدر شب نوزدهم یا بیست و یکم یا بیست و سوم است؛ گفته‌اند: «اصل نزول در شب نوزدهم، ابرام و احکامش در شب بیست و یکم و امضایش در شب بیست و سوم است.»¹

یعنی شب بیست و سوم مطلب دیگر تمام می‌شود و هرچه امضا شد دیگر همان است؛ این وجه جمع است برای اینکه چگونه در بعضی از روایات، شب نوزدهم یا شب بیست و یکم یا شب بیست و سوم را شب قدر قلمداد کرده‌اند،² و در بعضی از روایات همه اینها را شب قدر گرفته‌اند.³

گفته‌اند: «در تمام این شب‌ها به عبادت مشغول باشید.»⁴ چون شب، شب شریفی است، شب تقدیر است؛ تمام این خصوصیات از آن عالم، خدمت امام می‌آید - ولو اینکه آن عالم هم حقیقتش امام است، اما از آن عالم حقیقت امام به قلب امام نزول می‌کند، کما اینکه پیغمبر اکرم حقیقت قرآن است، ولیکن قرآن از آن مقام حقیقتش بر قلب پیامبر نزول می‌کند، از یک درجه بر درجه دیگر - و مقدرات بر آسمان دنیا نزول می‌کند، که همین عالم صورت و تصوّرات و عالم برزخ و مثال امام

1 الکافی، ج ۴، ص ۱۵۹.

2 همان، ص ۱۵۶.

3 همان، ص ۱۵۸ و ۱۶۰.

4 همان، ص ۱۵۶.

علیه السلام است.^۱ آن عالم، عالم خیلی بزرگی است، صدها هزار برابر بزرگتر است از این عالمی که ما در آن داریم زندگی می‌کنیم. عجایبی دارد، غرایبی دارد، ملکات و شکل‌های خاصی دارند، گفتگوها در آنجا خیلی عجیب و غریب است، کیفیت نزول آن خدمت امام خیلی عجیب و غریب است؛ و افرادی که به مقام امامت رسیده‌اند یا به مقام تقوای کامل رسیده‌اند و ملائکه بر آنها نازل می‌شوند، طبق آیه قرآن از آن معانی درک می‌کنند:

اطّلاع ائمّه اطهار و اولیای کامل الهی بر سرّ قدر و عالم تقدیر

﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ * نَحْنُ أَوْلِيَائُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾.^۲

«آن کسانی که ایمان می‌آورند و براساس ایمان استقامت دارند، ملائکه بر آنها نازل می‌شوند که: خوف و حزنی نداشته باشید!»
یعنی آنها را به قدر متصل می‌کنند و بر عالم قدر و سرّ قدر اطلاع پیدا می‌کنند؛ چون گفتیم:

﴿مَنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ * لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا ءَاتَاكُمْ﴾.^۳

«آن که بر سرّ قدر اطلاع داشته باشد، اگر چیزی از دستش برود، محزون نمی‌شود و اگر چیزی به او برسد، خوشحال نمی‌شود؛ چون می‌داند هیچ به دست او نیست، هرچه هست به دست پروردگار است و خود به

^۱ جهت اطلاع بیشتر رجوع شود به الله شناسی، ج ۲، ص ۱۶۶-۱۷۷؛ نور ملکوت قرآن، ج ۳، ص ۱۹۴-۱۹۶ و ۳۴۹-۳۵۲.

^۲ سوره فصلت (۴۱) آیه ۳۰ و ۳۱.

^۳ سوره حدید (۵۷) آیه ۲۲ و ۲۳.

اندازه سر سوزنی دخالت ندارد.»

﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ﴾؛ «این افرادی که در ایمان پا فشاری و استقامت کردند، ملائکه بر آنها نازل می‌شوند و آنها را بشارت به این دو صفت می‌دهند:»

﴿أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا﴾؛ «خوف نداشته باشید، حزن هم نداشته باشید!»

یعنی مطلب از این قرار است که بر آنها عالم قدر و نزول قدر را ارائه می‌دهند. بعد می‌گویند:

﴿نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾؛ «ما ملائکه آسمانی و فرشتگان عالم قدس، رفیق و ولی شما هستیم، با شما مهربانیم، هر کاری از دستمان برمی‌آید برای شما می‌کنیم و هر چه لازم داشته باشید ما در تحت اختیار شما می‌گذاریم.» از این آیه استفاده می‌شود که وصول به مقام ایمان و استقامت در ایمان، ملازمه با رؤیت ملائکه دارد، بالأخص در شب‌های قدر.

افضلیت شب قدر از هزار ماه

﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾؛ «ما قرآن را در شب قدر بر پیغمبر نازل کردیم.»

﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبْرَكَةٍ﴾؛¹ «ما قرآن را در شب خیلی مبارکی نازل کردیم.»

﴿وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ﴾؛ «ای پیغمبر، می‌دانی لیلۃ‌القدر چیست؟»

﴿لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ﴾؛ «خیلی مهم است؛ این یک شب از هزار ماه بهتر است!»
چگونه یک شب از هزار ماه بهتر است؟ شما در دوران مدّت عمرتان دیده‌اید که ممکن است لحظات کوتاهی بر شما گذشته باشد که در کیف و مسرت و لذت بسر برده باشید و

¹ سوره دخان (۴۴) آیه ۳.

آن ساعات کوتاه به اندازه مدّت عمر برای شما نتیجه داشته باشد؛ معنی **(لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ)** این است.

پیغمبر دیدند که بعضی از افرادی که در اُمم سابقه از بنی اسرائیل بودند، هزار سال شمشیر حمایل می‌کردند و در راه خدا جهاد می‌کردند؛ لذا پیغمبر به پروردگار عرضه داشتند:

پروردگارا، عمر اُمّت من که کوتاه است، اعمال و تکالیف آنها هم که کم است و مانند اُمم سابقه، تکالیف زیادی ندارند؛ پس عوض آن بهره‌هایی که اینها در این مدّت‌های بلند می‌بردند، چه به اُمّت من می‌دهی؟
خطاب رسید:

زمان کوتاه است و عمل کم است، اما کیفیت عالی است؛ ما به آنها یک شب قدر می‌دهیم، که شب قدر **(خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ)**؛ «از هزار ماه بهتر است!»¹

پیغمبر چرتشان برده بود، شب در عالم رؤیا دیدند که بر منبر ایشان بنی‌امیه به شکل بوزینه و میمون بالا می‌روند و پایین می‌آیند، و تمام این پلّه‌های منبر پیغمبر را بوزینه‌ها گرفته‌اند و مدام بالا می‌روند و پایین می‌آیند و مردم را به قهقرا سوق می‌دهند؛ یعنی از اسلام به قهقرا و همان آداب جاهلیّت بر می‌گردانند. پیغمبر از خواب بیدار شدند و خیلی متأثر شدند. خواب، خواب تأثر آمیزی بود. «ما زال كئيبيًا حزينًا؛ همین‌طور پیغمبر به حال غصّه و حزن بود» تا جبرائیل نازل شد:

السّلامُ عليك يا رسول الله، ما لي أراك كئيبيًا حزينًا؟ «چرا این‌طور شده‌ای؟»
پیغمبر فرمودند:

ای برادر من جبرائیل! من دیشب هم‌چنین خوابی دیدم که روی این منبر، بوزینگان بالا

¹ مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۷۸۹.

می‌روند و پایین می‌آیند و همه پله‌های منبر را گرفته‌اند و مردم را به قهقرا و به جاهلیت برمی‌گردانند.

جبرائیل گفت: «من خبری ندارم؛ می‌روم تا خبر بیاورم.» به مقام قدس عزّ ربوبی صعود کرد و برگشت و این آیه را آورد:

﴿أَفْرَأَيْتَ إِنْ مَتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ * ثُمَّ جَاءَهُمْ مَا كَانُوا يُوعَدُونَ * مَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يُمَتَّعُونَ﴾¹

«ای پیغمبر، اگر ما اینها را سالیان درازی از همین لذّات و شهوات فانی دنیا متمتع کنیم * و بعداً گزند و نتیجه اعمال زشت آنها به آنها برسد * این تمتع و شهواتی که در دنیا به‌عنوان لذّت بردند، برای آنها هیچ فایده‌ای ندارد!»

﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ * وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ * لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ﴾؛ ما به عوض آن، برای تو لیلۃ‌القدر قرار دادیم که لیلۃ‌القدر از هزار ماه بهتر است. این لیلۃ‌القدر برای امت تو است و برای هیچ‌یک از امم سابقین نبوده است.²

مدّت حکومت بنی‌امیه تقریباً هشتاد و چهار سال بوده است، که حدود هزار ماه می‌شود.³ مدّت حکومت بنی‌امیه هزار ماه است⁴ و ﴿لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ﴾، ما به امت تو یک شب می‌دهیم که در این یک شب، تمتعات و لذّات و بهره‌هایی که مردم برمی‌دارند بیشتر از هزار ماه است؛ علاوه بر اینکه آن تمتعات مادی است و در این یک شب بیش از هزار ماه تمتعات معنوی

¹ سوره شعراء (۲۶) آیات ۲۰۵ - ۲۰۷.

² الکافی، ج ۴، ص ۱۵۹، با قدری اختلاف.

³ امام شناسی، ج ۱۴، ص ۲۴۷:

«مراد از هزار ماه، مدّت دولت بنی‌امیه می‌باشد؛ به علّت آنکه روزهای خالص حکومتشان هشتاد و سه سال و چهار ماه شد که تحقیقاً مساوی با هزار ماه می‌باشد.»

⁴ مروج الذهب، ج ۳، ص ۲۳۴؛ تفسیر الرازی، ج ۳۲، ص ۳۱؛ امام شناسی، ج ۱۴، ص ۲۴۷؛ ج ۱۷، ص ۳۴۲، تعلیقه.

و روحانی.

علت فضیلت و ترغیب بر شب‌زنده‌داری و

عبادت در لیلۃ‌القدر

یک شب می‌دهیم ولی عجب شبی! شبی است که تمام درهای بهشت را باز کرده‌اند، شب نزول مشیت و ارادهٔ پروردگار در عالم کائنات است، و تصرف در مواد کائنات در این شب به اختیار امام است! کجا این قدرت قابل قیاس با قدرت‌های تاریخی و حکومت‌های خارجی است که بنی‌امیه در چند سال معین در بین مردم می‌کرده‌اند؟! حکومتی که ناشی از شهوت و آرای نفس و خیالات باطل است و دنبال آن، عذاب‌های سختی که از طرف پروردگار به آنها می‌رسد. ما به امّت تو لیلۃ‌القدر دادیم؛ شب تاج‌گذاری و بر تخت نشستن امام هر زمانی در عالم معنا. ملائکه در زمان پیغمبر خدمت خود پیغمبر نازل می‌شدند، در زمان امیرالمؤمنین خدمت امیرالمؤمنین، در زمان امام حسن خدمت امام حسن و همین‌طور در زمان هریک از اولیایی که دارای مقام امامت بودند، ملائکه خدمت آن امام می‌آمدند؛ تا زمان امام زمان که هر شبی از شب‌های لیلۃ‌القدر از اول غروب تا اذان صبح، تمام ملائکه رحمت با جبرئیل و با روح، نازل می‌شوند.¹ این شب، یک شب روحانی است؛ انسان یک شب عبادت می‌کند، ثوابش از هزار ماه عبادت بیشتر است!² علت اینکه در روایات این‌همه ترغیب بر شب قدر می‌کند و اولیا و صالحین و مخلصین در تمام مدت سال برای شب قدر انتظار می‌کشیدند و اصلاً دعا می‌کردند که خدایا، اگر در امسال موت ما را

¹ رجوع شود به الکافی، ج ۱، ص ۲۴۸؛ کفایة الأثر، ص ۲۲۰.
² تفسیر القمی، ج ۲، ص ۴۳۱.

مقدّر کرده‌ای، بگذار شب قدر را درک کنیم و بعد بمیریم، و تشنه‌ی شب قدر بودند، این است که این یک شب عبادت، ثواب هزار ماه عبادت را دارد، یک الله اکبر گفتن در این شب مثل این است که انسان در هزار ماه الله اکبر گفته است، یک روزه گرفتن مثل این است که هزار ماه روزه گرفته است، یک خط آیه قرآن خواندن، مثل این است که هزار ماه آیه قرآن خوانده است! عجیب روایاتی است! اگر کسی می‌خواهد روایاتش را خوب ببیند و بفهمد که چه خبر است، تمام روایات را تفسیر مجمع البیان،¹ تفسیر صافی² و تفسیر برهان³ جمع کرده است، بالأخص تفسیر برهان.

بنابراین تعجب نکنید که چه مناسبتی است بین آن افرادی که شمشیر به کمر می‌بستند و در راه خدا هزار ماه یا هزار سال جهاد می‌کردند، و این شخصی که یک شب برای خدا قیام می‌کند! تمام آن معانی در این هست! «بکم فتح الله»⁴ این راهی است که پیغمبر باز کرده است.» همه اینها از برکات پیغمبر است؛ دریچه را باز کرد و نور به عالم افاضه شد. یک بچه مکتب می‌رود و یک سال درس می‌خواند؛ اما یک بچه دیگر شش سال مکتب می‌رود و درس می‌خواند، ولی به اندازه آن یک سال نمی‌فهمد! افراد بشر مگر یک قسم هستند؟! شخصی تیز هوش است، سرعت انتقال دارد، حافظه‌اش قوی است، استعدادش قوی است، ولی شخصی کند است؛ شخصی به یک شب می‌رسد و شخصی به هزار ماه هم نمی‌رسد. پس تعجب نکنید که خداوند برای امت پیغمبر آخر زمان افاضه‌ای کرده است که در اثر یک شب عبادت،

¹ مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۷۸۶ - ۷۹۰.

² تفسیر الصّافی، ج ۵، ص ۳۵۱ - ۳۵۳.

³ البرهان فی تفسیر القرآن، ج ۵، ص ۶۹۹ - ۷۱۵.

⁴ من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۶۱۵، فرازی از زیارت جامعه کبیره.

آن قدر بهره‌های روحانی و معنوی ببرند که امام سابق در بیش از هزار ماه نمی‌توانستند این را ببرند! ¹ چرا **(لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ)**؟ آیه تفسیر می‌کند و علتش را بیان می‌کند:

تنزل تقدیر عالم در شب قدر هر سال

(تَنْزَلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا)؛ «ملائکه و روح (که موجودی اعظم از ملائکه و اعظم از جبرائیل است) در این شب نازل می‌شوند.»

تَنْزَلُ اصلش، تَنْزَلُ است که مضارع است؛² و این دلالت می‌کند که شب قدر، شبی نبوده است که در زمان پیغمبر تمام شده باشد، بلکه دائماً این شب قدر در هر سال استمرار دارد.

(مِّنْ كُلِّ أَمْرٍ)؛ «از آن عالم امر نازل می‌شوند، و هر امر و ملکوتی را از آن عالم امر با خود پایین می‌آورند و صادر می‌کنند.»

(إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ)؛³ در مقابل امر پروردگار که در آن عالم قالب‌زده، متعین و مشخص نیست؛ این ملائکه و جبرائیل و روح - که با آن عالم تجرّد سنخیت دارند - نازل می‌شوند و از آن امر، با خود به آسمان دنیا می‌آورند و اینجا قالب می‌زنند و مشخص می‌کنند و قدر می‌کنند، یعنی اندازه‌اش را مشخص و معین می‌کنند، و به این مناسبت می‌گویند: لیلۃ‌القدر.

قَدْر و قَدَر یک معنا دارد و از مادّه تقدیر است؛ یعنی معین کردن و مشخص کردن،⁴ که در این شب همه چیز مشخص می‌شود.

لیلۃ‌القدر شب ظهور و بروز عظمت امام علیه السلام در عالم ملکوت

¹ الدر المنثور، ج ۶، ص ۳۷۱.

² إعراب القرآن، نحاس، ج ۵، ص ۱۶۶.

³ سوره یس (۳۶) آیه ۸۲. امام شناسی، ج ۱، ص ۱۳۲:

«این است و غیر از این نیست که امر خدا آن است که زمانی که اراده کند چیزی را، به او می‌گوید: هست شو! پس هست می‌شود.»

⁴ النّهایة، ابن اثیر، ج ۴، ص ۲۲؛ مجمع البحرین، ج ۳، ص ۴۵۰.

﴿سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ﴾؛ «این شب، سلام است.» سلام: یعنی خالی بودن و عاری بودن از هر گزند و ناراحتی و مرض جسمی و روحی، و به اطلاق و سعه‌ای که انسان در این حال پیدا می‌کند، سلام می‌گویند. سلامٌ علیکم یعنی مطمئن باش که از ناحیهٔ من به شما بدی نمی‌رسد!

﴿سَلَامٌ هِيَ﴾؛ «این شب، سلام است.»

یعنی در این شب، بدی نیست، جهنم نیست، معصیت نیست، کفر نیست، تاریکی نیست، شیاطین نمی‌توانند سراغ افراد بیایند؛^۱ چون شب قدرت و عظمت و بروز و ظهور امام، در عالم ملکوت است. همهٔ شیاطین در بیغوله‌های خود و در تاریکی‌ها مخفی شده‌اند. شب، شب نور است؛ از اوّل غروب که این شب شروع می‌شود و ابتدای شب است، نور از آسمان می‌آید و ملائکه نزول می‌کنند تا:

تداوم آثار و افاضات رحمانیت و رحیمیت

لیلة‌القدر تا انتهای روز

﴿حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ﴾؛ «تا هنگامی که فجر طالع می‌شود و سپیدی، آسمان را فرا می‌گیرد، شب قدر است.»

در روایات داریم: هر شبی که عزیز است، روز آن شب هم به دنبال آن شب، همان حکم را دارد. روز نیمهٔ شعبان حکم شب نیمهٔ شعبان را دارد، روز جمعه در فضیلت به دنبال شب جمعه است، و روز قدر به دنبال شب قدر است.^۲ بنابراین **﴿سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ﴾** برای کیفیت نزول ملائکه در شب قدر است، اما آثار رحمانیت و رحیمیت در روز قدر هم به دنبال آن افاضاتی که از سر شب تا به صبح شده است، تا هنگام غروب ادامه

^۱ رجوع شود به مفردات ألفاظ القرآن، ص ۴۲۱؛ مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۷۹۰.

^۲ تهذیب الأحکام، ج ۴، ص ۳۳۱.

دارد و واقعاً هم شب خوبی است! **إِنْ شَاءَ اللَّهُ**
خداوند علیّ اعلیّ مقدرات ما را در این شب
آنطور تقدیر کرده باشد که مورد رضا و
پسند او است!

سبب إعراض پیامبر و ائمه معصومین علیهم السّلام از ریاسات دنیوی و نعمت‌های مادی

جبرائیل نازل شد و به پیغمبر خبر داد که:
«ای پیغمبر، بنی‌امیه از این منبر بالا می‌روند!» و
پیغمبر ما زال کئیباً حزیناً حتّی نزل هذه السّورة:
﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ * وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ﴾.
ای پیغمبر، این دنیا به چه درد تو می‌خورد؟! تو
برای این دنیا آفریده نشده‌ای و این مقاماتی را که
خدا به تو داده است، برای لذّت‌رانی و سور چرانی
و برای دنیا نیست! **﴿أَفَرَأَيْتَ إِنْ مَتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ * ثُمَّ
جَاءَهُمْ مَا كَانُوا يُوعَدُونَ * مَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا
يُمْتَعُونَ﴾**¹ تو برای جای دیگر و عالم دیگری
هستی، علیّ بن ابی‌طالب برای این عالم نیست،
دخترت زهرا برای این عالم نیست، فرزندان تو
برای این عالم نیستند؛ اینها برای جاهای دیگری
هستند. ما برای آنها شب قدر قرار دادیم، یعنی چشم
امام حسن، چشم امام حسین و چشم اولاد تو را به
آن عالم باز کردیم، و وقتی به آن عالم باز شد، دیگر
نعمت‌های این دنیا در نزد آنها صفر است، مشقّات
و مسائلی که در این دنیا می‌بینند برای رضای خدا
است و برای آنها لذّت‌بخش است. آنها دنبال جهاد
می‌روند، نه اینکه جهاد دنبال آنها حرکت می‌کند؛
دنبال انفاق و دست‌گیری از ضعفا و ایتام می‌روند،
نه اینکه به‌واسطه عرض حاجت، در مضیقه قرار

¹ سوره شعراء (۲۶) آیات ۲۰۵ - ۲۰۷.

گیرند و مأخوذ به حیا شوند و حاجت کسی را برآورده بکنند!

آن کسی که چشمش به اسرار عالم ملکوت باز شده است، دیگر برای دنیا ارزشی قائل نیست، و واقعاً هم مطلب همین طور است! آخر آن کسی که مثلاً فیروزه درجهٔ اعلای نیشابوری که هر قیراطش مبالغی قیمت دارد، به دست او می‌رسد و می‌شناسد، هیچ آن را رها می‌کند و به میدان مال فروش‌ها برود و یکی از این مهره‌هایی که به گردن بعضی از حمارها می‌بندند، سوا کند و به دستش ببندد و یا سر انگشتر بگذارد؟! اگر این کار را بکند که صحیح نیست! سراغ آن هم نمی‌رود. کسی که مزهٔ گوشت خالص و طیب و طری¹ را چشیده است، دنبال مردار و جیفه نمی‌رود؛ جیفه خوراک سگان است که دسترسی به آن گوشت‌های طیب و طاهر ندارند، و حسشان هم برای درک آن گوشت‌های تازه نیست. ریاست‌های دنیا، شهوات دنیا و لذت‌های دنیا که منغمر در معاصی است، برای افرادی است که بویی از عالم ملکوت و رحمت نبرده‌اند. اگر دریچه‌ای از آن عالم به قلب آنها باز بشود، به هزار هزار برابر از این معاصی توجه نمی‌کنند! لذا خداوند برای پیغمبرش که بهترین موجود است، چنین مقدر کرده است.

امیرالمؤمنین علیه السلام در نهج البلاغه خطبهٔ خیلی عجیبی دارند، و در آنجا می‌گویند:

ای انسان با انصاف، ببین خدا برای پیغمبرش چه مقدر کرده است! اگر اینها بد بود، خدا برای بهترین موجود، گل سرسبد عالم کائنات و حبیب خود مقدر نمی‌کرد! پس چون اینها

¹ لغت‌نامه دهخدا: «طری: تازه و تر، باطراوت.»

را برای او مقدر کرده است، بالملازمه بدانید: آن افرادی که دنیا را برای آنها گسترش داده است و در شهوات و غفلات غوطه‌ور هستند، در نکبت و تاریکی زندگی می‌کنند.¹

اساس زندگانی، خوردن و آشامیدن و شکم پر کردن و خوابیدن و خُرخر کردن نیست! این حیات، حیات حیوان است! انسان یک حیات دیگری براساس شرف و فضیلت دارد. انسان اگر می‌خواهد دچار گرفتاری و مصیبت بشود، اشکالی ندارد؛ و اگر می‌خواهد در راه خدا کشته بشود، چه اشکالی دارد؟! بالأخره عالم باید به خدا برگردد، یا به این صورت و یا به آن صورت. شهادت برای سیدالشهدا عیب نیست، فخر است! اصلاً خداوند مدالی به سینه سیدالشهدا زده است، و این مدال را کسی نمی‌تواند تحمل کند مگر سیدالشهدا! عالی‌ترین مدال را به آن حضرت داد، عالی‌ترین مدال را به حضرت امام حسن داد، عالی‌ترین مدال را به حضرت سجاد داد؛ دیگران نمی‌توانند تحمل کنند، نمی‌توانند این بار را بکشند؛ کسی می‌تواند این بار را بکشد که چشمش و گوشش و قلبش بر اسرار عالم غیب اطلاع پیدا کرده است و **(لَكَيْلًا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ)** در سرّ و سویدای قلب او نشسته است. مگر شاهزاده علی اکبر نگفت: «ای پدر جان، ما چه باکی داریم؟! چرا غصّه می‌خوری؟!» حضرت علی اکبر عجیب است! می‌گوید: «ای پدر جان، خواب دیده‌ای که این قوم می‌روند و مرگ به دنبال اینها می‌رود؛ أَلَسْنَا عَلَى الْحَقِّ؟! «مگر ما بر حقّ نیستیم؟»» فرمود: «بله!» گفت: «پس از مرگ چه باکی داریم؟!»² ببینید: خیلی روشن و خیلی ساده! روز عاشورا این جوان چقدر ساده و طبیعی، بدون هیچ گرفتگی، قلق، ناراحتی و شکایتی، و بدون هیچ

¹ نهج البلاغه (عبد)، ج ۲، ص ۶۰.

² الإرشاد، ج ۲، ص ۸۲.

امر و نهی‌ای، خیلی آرام آمد. روایت امّسلمه از رسول خدا درباره واقعه کربلا

امّسلمه نقل می‌کند:

پیغمبر در آن اطاق رفتند و مشغول عبادت شدند. من یک‌مرتبه دیگر پیغمبر را ندیدم؛ جای پیغمبر خالی بود! ساعتی گذشت، دیدم پیغمبر در آن اطاق آمده است و به سجده افتاده است و مشغول گریه است و گریه‌های طولانی و عجیب و غریبی می‌کند. صبر کردم تا سر از سجده برداشت، دیدم سر و صورت پیغمبر گرد آلود است، گفتم: «یا رسول‌الله، کجا بودید؟» گفتند: «مشغول عبادت بودم، جبرائیل آمد برای من تهنیتی آورد و مبارک بادی گفت.» عرض کردم: «یا رسول‌الله! آن مبارک باد چه بود؟»

فرمودند: «جبرائیل به من گفت: ”این منصب را خدا به حسینت می‌دهد، می‌خواهی برویم خوابگاه او را ببینی؟“ مرا در خوابگاه حسینم آورد و در زمین کربلا پیاده شدیم و تمام آن جریانات را دیدم؛ دیدم حسین من قطعه‌قطعه روی زمین افتاده است! جبرائیل مقداری از آن خاک را برداشت و به من داد و گفت: ”ای رسول‌خدا، هر وقت این خاک تبدیل به خون تازه شد، علامت این است که حسین را کشته‌اند!“ این گرد و خاکی که بر صورت من می‌بینی، گرد و خاک همان زمین است که به صورت من نشسته است.» حضرت آن تربت را به من دادند و گفتند: «ای امّسلمه، این را با خود نگهدار! و هر وقت دیدی که این تربت تبدیل به خون تازه شد، بدان که حسین مرا کشته‌اند!»

من این تربت را گرفتم و نگاه می‌داشتم. دل من تا زمانی که سیدالشهدا به سمت عراق حرکت کردند، دائماً در غلیان و اضطراب

بود؛ چون خبری است که پیغمبر داده است، و خبرهایی که پیغمبر داده است همه درست بود، و این خبر را هم پیغمبر به من داده است. من زنی مطیع اوامر پیغمبر هستم و بسیاری از اسرار را پیغمبر به من می‌فرمود.¹

سیدالشهدا خواست به‌سوی عراق حرکت کند، خدمت مادرش امّسلمه در مدینه آمد. امّسلمه را مادر خطاب می‌کرد. امّسلمه از زوجات بزرگوار پیغمبر و محبّ اهل بیت و محبّ امیرالمؤمنین و حضرت زهرا بود. سیدالشهدا و امام حسن او را خیلی دوست داشتند، و او نسبت به این بچه‌ها خیلی ملاحظت داشت. سیدالشهدا در مدینه از یگانه زنی که فقط خداحافظی کردند امّسلمه بود. برای خداحافظی که آمدند، یک مرتبه صدای شیون و ناله امّسلمه بلند شد: «ای حسین، کجا می‌روی؟»

- «به عراق می‌خواهم بروم.»

- «ای حسین، ای وای! این همان وعده‌ای است که پیغمبر به من داده است؟!»
حضرت فرمود:

بله، خداوند برای من مصرعی قرار داده است و من باید بشتابم و خود را به آن مصرع برسانم! ای مادر، خدا تو را جزای خیر بدهد! بر این مصیبت، صبر کن! مصیبتت به اندازه صبر تو است.

آقا به مکه تشریف آوردند و چند ماهی اقامت کردند و به‌سوی کربلا حرکت کردند. خبر به امّسلمه رسید که آقا به‌سوی کربلا حرکت کردند، امّسلمه می‌گوید:

این چند ماهی که آقا در مکه بودند دل من قدری آرام بود، می‌دانستم شهادت در مکه واقع نمی‌شود؛ امّا همین‌که شنیدم از مکه به

¹ همان، ص ۱۳۰.

کربلا حرکت کردند، دیگر نه شب خواب داشتیم و نه روز خواب داشتیم! دائماً این تربت را که در قاروره و شیشه‌ای گذاشته بودم، می‌دیدم؛ و هر وقت که می‌دیدم به همان صورت تربت است، می‌گفتم: الحمدلله، تا به حال سرور ما و امام ما زنده است و خون او ریخته نشده است! ولی یک وقت دیدم که آن تربت تبدیل به خون تازه شده است!

صدای شیون امّسلمه بلند شد؛ همسایه‌های منزل صدای شیون او را به این اندازه شنیده بودند! آمدند و گفتند: «ای زن رسول خدا، چه اتفاقی افتاده است و چه مصیبتی واقع شده است؟ خدا چشمان تو را گریان نبیند!» دست زن‌ها را گرفت و در میان آن اطاق آورد و گفت: «ببینید، این همان خبری بود که پیغمبر به من داده است! به خدا قسم نور دیده پیغمبر را کشتند!»¹

﴿وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ﴾²،
﴿إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾³.

1 الهدایة الکبری، ص ۲۰۲ - ۲۰۴.

2 سوره شعراء (۲۶) آیه ۲۲۷.

3 سوره بقره (۲) آیه ۱۵۶.